

XIX wiek, HISTORIA POLSKI, Szkoła średnia

Opis źródła:

Lud polski, jego zwyczaje i zabobony to książka napisana przez jednego z pierwszych polskich badaczy zwyczajów oraz obyczajów ludu polskiego (chłopów) – Łukasza Gołębiowskiego. W tym, wydanym w języku polskim w Warszawie w 1830 roku, dziele autor opisuje sytuację polskiego, ruskiego oraz litewskiego chłopca, charakteryzuje go, jak również opisuje zwyczaje, wierzenia oraz tradycje, które były ważnym elementem życia codziennego włościan początku wieku XIX. Należy pamiętać jednak, że praca Ł. Gołębiowskiego została napisana z perspektywy dzierżawcy ziemskiego, a więc człowieka, który w ówczesnej hierarchii społecznej znajdował się kilka szczebli wyżej niż chłopci.

Miejsce i data wydania:

Warszawa, 1830 r.

Miejsce przechowywania oryginału źródła

Brak oryginału. Cała książka w wersji cyfrowej w kilku bazach, m.in.

<https://polona.pl/item/lud-polski-jego-zwyczaje-zabobony-t-1.ODk3Nzc4NTk/6/#info:metadata>

Tekst źródła (fragment):

Myli się albo z pozorów tylko sądzi, (jak nas zagraniczne okrzycały pisma) kto stan kmiotków naszych zowie niewolniczym, albo ich najnieszczęśliwszymi poczytuje, przodków naszych albo i nas samych o barbarzyństwo obwinia. Szczególnie kiedy wypadki nie są stanowczym dowodem, co do całego już ogółu, ani powstanie Chmielnickiego i Kozaków niezaprzeczonem wsparciem tej wielkiej prawdy, jakoby. Kto z dziejami gruntownie obeznany, przyzna, że jednego tylko człowieka ucisk lub krzywda, gdy się ośmielił być naczelnikiem, ściągała innych mniej bacnych: którzy lubo sami nic podobnego nie doznali; różnicą wiary, namowami lub nadzieją korzystania z zaburzeń pobudzeni i obłąkani, Ignęli do zwodzających, i dopomagali ich widokom jedynie, sami użyci jako narzędzie, wszelkich klęsk tylko, niespodziewanych korzyści odbierali udział. Że odzież kmiotka w oczach cudzoziemca lichą się zdawała, że pokarm był gruby, nie wytworny, że chałupa jego w porównaniu z zagranicznymi była nikczemną, nie przeto już samej nędzy doznawał. Miejscowe okoliczności i potrzeby sprawiały jedno, do drugiego nawykł; zdrowie tem utrzymywał, a w skromnej jego lepiance przemieszkowała z nim i jego rodziną, cnota, krzepkość i byt szczęśliwy.

Słowniczek pojęć

Łukasz Gołębiowski – urodzony w 1773 w Pohoście na Polesiu. Był jednym z pierwszych polskich etnografów. Uczestniczył w powstaniu kościuszkowskim, był historykiem, bibliotekarzem, tłumaczem, pamiętnikarzem oraz członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Jego ojciec był dzierżawcą ziemskim. Pierwsze nauki pobierał w szkole pijarów w Dąbrowicy. Podczas powstania kościuszkowskiego brał udział w bitwie pod Szczekocinami. Zmarł w 1849 roku.

Kmiotek – synonim chłop, włościanin. https://pl.wikipedia.org/wiki/Ch%C5%82opi_w_Polsce

Kozacy - <https://pl.wikipedia.org/wiki/Kozacy>

Chmielnicki – tu o powstaniu Chmielnickiego https://pl.wikipedia.org/wiki/Powstanie_Chmielnickiego

Pańszczyzna - w dużym uproszczeniu jest to forma świadczenia polegająca na bezpłatnej i przymusowej pracy chłopów na rzecz właściciela ziemskiego w zamian za użytkowanie przez

nich posiadanego gospodarstwa. Na ziemiach polskich pańszczyzna występowała od XII w. do 1864 r.

Uwłaszczenie chłopów - https://pl.wikipedia.org/wiki/Uw%C5%82aszczenie_ch%C5%82op%C3%B3w

Uniwersał połaniecki - https://pl.wikipedia.org/wiki/Uniwersa%C5%82_po%C5%82aniecki

Pytania do uczniów szkoły średniej

1. Jaki stosunek autora do chłopów przedstawia podany wyżej fragment źródła?
2. Jaki obraz chłopów pańszczyźnianego wyłania się ze źródła?
3. Czy pańszczyzna w świetle źródła była zjawiskiem negatywnym czy pozytywnym?
4. Kiedy miała miejsce insurekcja kościuszkowska? Jakie były przyczyny jej wybuchu? Które grupy społeczne brały w niej udział? Jaką rolę odgrywali w niej chłopcy? Jakie były skutki insurekcji?

Wskazówki:

Odpowiadając na pytania dotyczące warunków życia chłopów należy pamiętać o powinnościach włościan wobec Pana (wyszczególniona w Słowniczku **pańszczyzna**), a także o obrazie chłopów w szerszej świadomości społeczeństwa, jaki funkcjonował również wówczas, tj. o pańszczyźnie jako formie niewolnictwa, ucisku chłopów i ich bardzo złych warunkach ich życia. Te i wiele innych wykorzystywano jako karty przetargowe w wielu punktach zwrotnych historii Polski – na przykład w czasie powstania kościuszkowskiego, listopadowego czy styczniowego, gdy starano się ich przekonać by walczyli po stronie powstańców obiecując im, m.in. wolność czy oddanie im ziemi na własność (uwłaszczenie).

Najważniejsze cezury:

1794 r. – insurekcja kościuszkowska

7 V 1794 r. – wydanie aktu pt. *Uniwersał urządzający powinności gruntowe włościan i zapewniający dla nich skuteczną opiekę rządową, bezpieczeństwo własności i sprawiedliwość w komisjach porządkowych*, zwany Uniwersałem Połanieckim.

1830 – 31 r. – powstanie listopadowe

1795 – 1831 r. – prowadzenie badań przez Łukasza Gołębiowskiego, których rezultatem było napisanie kilku książek, m.in. *Lud polski, jego zwyczaje, zabobony*.

Literatura pomocnicza:

Leszczyński A., *Ludowa historia Polski*, Warszawa 2020.

Rauszer M., *Bękarty pańszczyzny. Historia buntów chłopskich*, Warszawa 2020

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Łukasz Wołczyk